[א]כל המאריך בתפלתו ומעיין בה סוף בא לידי כאב לב שנאמר [1]תוחלת ממושכה מחלה לב [ב]וא״ר יצחק שלשה דברים מזכירים עונותיו של אדם ואלו הן קיר נטוי ועיון תפלה ומוסר דין על חבירו לשמים הא לא קשיא [א]הא דמעיין בה הא דלא מעיין בה והיכי עביד דמפיש ברחמי והמאריך על שלחנו דלמא אתי עניא ויהיב ליה דכתיב [2]המזבח עץ שלש אמות גבוה וכתיב וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה׳ [ג]פתח במזבח וסיים בשלחן ר׳ יוחנן ור׳ אלעזר דאמרי תרוייהו כל זמן שבהמ״ק קיים מזבח מכפר על ישראל ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו והמאריך בבית הכסא מעליותא הוא [ד]והתניא עשרה דברים מביאין את האדם לידי תחתוניות האוכל עלי קנים ועלי גפנים ולולבי גפנים ומוריגי בהמה ושדרו של דג ודג מליח שאינו מבושל כל צרכו והשותה שמרי יין והמקנח בסיד ובחרסית והמקנח בצרור שקנח בו חבירו וי״א אף התולה עצמו בבית הכסא יותר מדאי לא קשיא הא דמאריך ותלי הא דמאריך ולא תלי כי הא דאמרה ליה ההיא מטרוניתא לר׳ יהודה בר׳ אלעאי [ה]פניך דומים למגדלי חזירים ולמלוי ברבית אמר לה הימנותא לדידי תרוייהו אסירן אלא עשרים וארבעה בית הכסא איכא מאושפיזאי לבי מדרשא דכי אזילנא בדיקנא נפשאי בכולהו. ואמר רב יהודה שלשה דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם מי שנותנין לו ס״ת לקרות ואינו קורא [ב]כוס של ברכה לברך ואינו מברך והמנהיג עצמו ברבנות ס״ת לקרות ואינו קורא דכתיב [3]כי הוא חייך ואורך ימיך כוס של ברכה לברך ואינו מברך דכתיב [4]ואברכה מברכיך והמנהיג עצמו ברבנות [ו]דא״ר חמא בר חנינא מפני מה מת יוסף קודם לאחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות: ואמר רב יהודה אמר רב שלשה צריכים רחמים מלך טוב שנה טובה וחלום טוב מלך טוב דכתיב [5]פלגי מים לב מלך ביד ה׳ שנה טובה דכתיב [6]תמיד עיני ה׳ אלהיך בה [ז]מראשית השנה ועד אחרית שנה חלום טוב דכתיב [7]ותחלימני [ח](ותחייני): אמר רבי יוחנן שלשה דברים מכריז עליהם הקב״ה בעצמו ואלו הן רעב ושובע ופרנס טוב רעב דכתיב [8]כי קרא ה׳ לרעב וגו׳ שובע דכתיב [9]וקראתי אל הדגן והרביתי אותו פרנס טוב דכתיב [ט][10](ויאמר) ה׳ אל משה לאמר ראה קראתי בשם בצלאל וגו׳ אמר רבי יצחק אין מעמידין פרנס על הצבור אלא אם כן נמלכים בצבור שנא׳ [11]ראו קרא ה׳ בשם בצלאל אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה משה הגון עליך בצלאל אמר לו רבונו של עולם אם לפניך הגון לפני לא כל שכן אמר לו אף על פי כן לך אמור להם הלך ואמר להם לישראל הגון עליכם בצלאל אמרו לו אם לפני הקדוש ברוך הוא ולפניך הוא הגון לפנינו לא כל שכן א״ר שמואל בר נחמני א״ר יונתן בצלאל על שם חכמתו נקרא בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה לך אמור לו לבצלאל עשה לי משכן ארון וכלים הלך משה והפך ואמר לו עשה ארון וכלים ומשכן אמר לו משה רבינו מנהגו של עולם אדם בונה בית ואחר כך מכניס לתוכו כלים ואתה אומר עשה לי ארון וכלים ומשכן כלים שאני עושה להיכן אכניסם שמא כך אמר לך הקב״ה עשה משכן ארון וכלים אמר לו שמא בצל אל היית וידעת אמר רב יהודה אמר רב יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ כתיב הכא [12]וימלא אותו רוח אלהים בחכמה [י]ובתבונה ובדעת וכתיב התם [13]ה׳ בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה וכתיב [14]בדעתו תהומות נבקעו אמר רבי יוחנן אין הקדוש ברוך הוא נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה שנא׳ [15]יהב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה שמע רב תחליפא בר מערבא ואמרה קמיה דרבי אבהו אמר ליה אתון מהתם מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה דכתיב [16]ובלב כל חכם לב נתתי חכמה: אמר רב חסדא [כ]כל חלום ולא טוות ואמר רב חסדא חלמא דלא מפשר כאגרתא דלא מקריא ואמר רב חסדא לא חלמא טבא מקיים כוליה ולא חלמא בישא מקיים כוליה ואמר רב חסדא חלמא בישא עדיף מחלמא טבא וא״ר חסדא חלמא בישא עציבותיה מסתייה חלמא טבא חדויה מסתייה אמר רב יוסף חלמא טבא אפילו לדידי בדיחותיה מפכחא ליה ואמר רב חסדא חלמא בישא קשה מנגדא שנאמר [17]והאלהים עשה שייראו מלפניו ואמר רבה בר בר חנה א״ר יוחנן זה חלום רע [18]הנביא אשר אתו חלום יספר חלום ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת מה לתבן את הבר נאם ה׳ וכי מה ענין בר ותבן אצל חלום אלא אמר ר׳ יוחנן משום ר׳ שמעון בן יוחי [ל]כשם שאי אפשר לבר בלא תבן כך אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים אמר ר׳ ברכיה חלום אף על פי שמקצתו מתקיים כולו אינו מתקיים מנא לן מיוסף דכתיב [19]והנה השמש והירח וגו׳

וההיא

מעיין בה. אומר בלבו שתיעשה בקשתו לפי שהתפלל בכונה: **כאב לב.** שאין בקשתו נעשית: **תוחלת.** לשון תפלה כמו ויחל משה (שמות לב): **מזכירין עונותיו.** שעל ידיהן מפשפשים למעלה במעשיו לומר בוטח זה בזכיותיו נראה מה הם: **קיר נטוי.** מקום סכנה: **מוסר דין.** בוטח הוא בזכיותיו שחברו יהיה נענש על ידו: ה״ג **הא דמעיין** (א) **הא דלא מעיין: לולבי גפנים.** וידילי״ש בלע״ז: **מוריגי בהמה.** כל בשר שבבהמה שאינו חלק אלא דומה למורג חרוץ שאינו חלק כמו החיך והלשון והכרס הפנימי ובית הכוסות: **התולה.** שאינו יושב אלא על ברכיו שמתוך כך נקביו נפתחין יותר מדאי: הכי גרסינן **הא דמאריך ותלי הא דמאריך ולא תלי: למגדלי חזירים ומלוי ברבית.** שכן מרובה בלא טורח ושמחים בחלקם לכך פניהם להוטים: **הימנותא.** לשון שבועה כלומר באמונה שתיהן אסורות לי: **ואברכה מברכיך.** והמברך ברכת המזון מברך לבעל הבית: **יוסף מת קודם לאחיו.** דכתיב וימת יוסף וכל אחיו (שמות א): **לריכים רחמים.** לריכים לבקש רחמים שיבאו לפי שהם בידו של הקב״ה ואין להם רשות לבא אלא ברשותו: **ראה קראתי בשם.** ראה משמע (ב) היש בלבך תן עיניך בדבר: **לך אמור לו לבצלאל עשה משכן ארון וכלים.** שכן הם סדורים בפרשת כי תשא ראה קראתי בשם וגו׳ את אהל מועד ואת הארון לעדות וכל הפרשה ומשה אמר לו עשה ארון וכלים כגון שלחן ומנורה ואחר כך משכן דס״ל לר״י שכסדר שהם סדורים בויקחו לי תרומה אמר לו: **אותיות שנבראו בהן שמים וארץ.** על ידי צירופן ובספר יצירה תני להו: **כל חלום ולא טוות.** כל חלומות יראה אדם ולא יראה אחד מאותן שהוא שרוי בתענית שאינו טוב. טוות לשון תענית כמו ובת טוות האמור בדריוש (דניאל ו): **דלא מפשר.** שלא פתרוהו: **כאגרתא דלא מקריא.** לא טוב ולא רע הוא שכל החלומות הולכין אחר הפתרון: **עדיף מחלמא טבא.** שמביא את האדם לידי תשובה: **עציבותיה מסתייה.** דיו (ג) עצבונו. מה שאדם מתעצב עליו מבטל את החלום: **אפילו לדידי.** שאני מאור עינים: **בדיחותיה מפכחא ליה.** (ד) מבטליה: **מנגדא.** ממלקות. קשה לגוף האדם יותר ממלקות לפי שדואג ממנו: **זה חלום רע.** מיראתו ישוב ויכנע:

והסיא

לך אמור לבצלאל עשה משכן ארון וכלים. ואם תאמר היכא אשכחן שצוה הקדוש ברוך הוא לעשות משכן תחלה הרי בפרשת תרומה כתיב ארון תחלה. ויש לומר דבפרשת כי תשא כתיב את אהל מועד ואת הארון לעדות:

שבע

מסורת הש״ס

א) לעיל לב:, ב) [ר״ה טז:], ג) חגיגה כז. מנחו׳ לז. עי״ש, ד) [שבת פא. ע״ש], ה) נדרים מט: ע״ש, ו) סוטה יג: ע״ש, ז) מרשית חסר א׳ כתיב, ח) והחייני, ט) וידבר, י) [בפ׳ ויקהל פסוק ל״א כתיב בתבונה בלא וי״ו אבל בפ׳ כי תשא ל״א פסוק ג׳ כתיב ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת ובכן יתכן להיות כתוב הכא ואמלא אותו וגו׳ והוא קרא מוקדם], כ) [פי׳ כל חלום יש בו שום ממשות אבל מה שהוא רואה כשהוא לא אין בו ממשות ערוך בערך טוות], ל) נדרים ח.,

◆

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה ה״ג הא דמעיין בה הא דלא מעיין בה הס״ד: (ב) ד״ה ראה וכו׳ ראה משמע (היש בלבך) תא״מ ונ״ב ס״א הכן את לבבך: (ג) ד״ה עציבותיה מסתייה (דיו) תז״מ ונ״ב ס״א די לו: (ד) ד״ה בדיחותיה וכו׳ ליה טיבותיה מבטלתו. נ״ב ס״א דלא מתקיים עליו כלל:

◆

לעזי רש״י

וידילי״ש. קנוקנות.

◆

מוסף רש״י

ומעיין בה. מצפה שתעשה בקשתו על ידי הארכתו (לעיל לב:). **סוף בא לידי כאב לב.** סוף שאינה נעשית ונמצאת תוחלת ממושכה חנם והיא כאב לב, כשאדם מצפה ואין תאותו באה (שם). **תוחלת.** לשון חילוי ותחינה (שם). **קיר נטוי.** המוכן ליפול על בני אדם (תהלים סב ד) ועובר תחתיו, מזכיר עונותיו שאומר כלום ראוי זה ליעשות לו נס, ומתוך כך הוא נבדק (ר״ה טז:). **ועיון תפלה.** סומך על תפלתו שתהא נשמעת ומתאמץ לכוין לבו (שם). **ומוסר דין על חבירו לשמים.** כמו (בראשית טז) ישפוט ה׳ ביני וביניך, אומרים כלום ראוי שיענש חברו על ידו (ר״ה שם). **שלחנו של אדם מכפר עליו.** בהכנסת אורחין (חגיגה כז.) **דנותן** פרוסה לאורחים (מנחות צז. ובשטמ״ק: לעני). **תחתוניות.** פיג״ש (שבת פא.). **ולולבי גפנים.** אותן פיצולין הגדלין בגפן וקורין וודיל״ש (שם). **שקנח בו חבירו.** אסיד ואחרסית נמי קאי (שם). **מטרוניתא.** שרית נכרית (ב״מ פד.). **שמא בצל אל היית וידעת.** כי בודאי כך צוה לי הקב״ה, וכן עשה המשכן תחלה ואחר כך עשה כלים (שמות לח כב).

◆

רבינו חננאל

המאריך בתפילתו ומעיין בה בא לידי כאב לב, שנאמר תוחלת ממושכה מחלה לב. ומפרקינן התם במאריך ומעיין [הכא דאמ]רינן המאריך [דמפיש] ברחמי. **המאריך על שלחנו.** בזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר, עכשיו שלחן מכפר שמאכיל עניים. **פירוש המאריך בבית הכסא,** לא דתלי נפשיה טובא, דמי דתלי נפשיה טובא בבית הכסא בא לידי תחתוניות, אלא דבדיק נפשיה [בכל] שעתא ושעתא. **פירוש הימנ[ותא...]** הנאמן יו[...] **של[שה דברים]** מקצרין [ימיו ושנותיו של אדם מי שנותנין לו] **כוס לברך** [ואינו מברך ומי] שנותנין לו ספר [תורה לקרות ואי]נו קורא והמנהיג עצמו [ברבנות], אפילו בצינעה אבל בפרהסיה [כר]בן גמליאל שהיה נוהג נשיאותו בר[בי]ם שפיר דמי. **אמר רב** שלשה צריכין רחמים, פרנס טוב שנה טוב חלום טוב כול׳. **אמר ר׳ יוחנן** שלשה הקב״ה מכריז עליהן שובע [רעב ופ]רנס כול׳. **אין מעמידין** פרנס על [הצבור] אלא אם נמלכין בציבור, שנאמר ויאמר יי אל משה ראה קראתי בשם בצלאל וגו׳. **אין הקב״ה נותן חכמה אלא לחכמים שנאמר יהיב חכמתא לחכימין, וכתיב ובלב כל חכם לב נתתי חכמה. כל חלם ולא טוות.** פירוש כל חלום שחולם אדם שלן בתענית [שלא יתק]יים. וכן כל חלום דלא איפשר ... ממלקות.

עין משפט נר מצוה

יז א טוש״ע או״ח סימן לא סעיף ה:

יח ב טוש״ע או״ח סי׳ רא סעיף ג:

◆

תורה אור השלם

1. תּוֹחֶלֶת מְמֻשָּׁכָה מַחֲלָה לֵב וְעֵץ חַיִּים תַּאֲוָה בָאָה: משלי יג יב
2. הַמִּזְבֵּחַ עֵץ שָׁלוֹשׁ אַמּוֹת גָּבֹהַּ וְאָרְכּוֹ שְׁתַּיִם אַמּוֹת וּמִקְצֹעוֹתָיו לוֹ וְאָרְכּוֹ וְקִירֹתָיו עֵץ וַיְדַבֵּר אֵלַי זֶה הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר לִפְנֵי יְיָ: יחזקאל מא כב
3. לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ וּלְדָבְקָה בוֹ כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ לָשֶׁבֶת עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם: דברים ל כ
4. וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ וּמְקַלֶּלְךָ אָאֹר וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה: בראשית יב ג
5. פַּלְגֵי מַיִם לֶב מֶלֶךְ בְּיַד יְיָ עַל כָּל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ יַטֶּנּוּ: משלי כא א
6. אֶרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ דֹּרֵשׁ אֹתָהּ תָּמִיד עֵינֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה: דברים יא יב
7. אֲדֹנָי עֲלֵיהֶם יִחְיוּ וּלְכָל בָּהֶן חַיֵּי רוּחִי וְתַחֲלִימֵנִי וְהַחֲיֵנִי: ישעיהו לח טז
8. וֶאֱלִישָׁע דִּבֶּר אֶל הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הֶחֱיָה אֶת בְּנָהּ לֵאמֹר קוּמִי וּלְכִי אַתְּ וּבֵיתֵךְ וְגוּרִי בַּאֲשֶׁר תָּגוּרִי כִּי קָרָא יְיָ לָרָעָב וְגַם בָּא אֶל הָאָרֶץ שֶׁבַע שָׁנִים: מלכים ב ח א
9. וְהוֹשַׁעְתִּי אֶתְכֶם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וְקָרָאתִי אֶל הַדָּגָן וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ וְלֹא אֶתֵּן עֲלֵיכֶם רָעָב: יחזקאל לו כט
10. וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן אוּרִי בֶן חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה: שמות לא א-ב
11. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּ קָרָא יְיָ בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן אוּרִי בֶן חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה: שמות לה ל
12. וַיְמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה בִּתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל מְלָאכָה: שמות לה לא
13. יְיָ בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ כּוֹנֵן שָׁמַיִם בִּתְבוּנָה: משלי ג יט
14. בְּדַעְתּוֹ תְּהוֹמוֹת נִבְקָעוּ וּשְׁחָקִים יִרְעֲפוּ טָל: משלי ג כ
15. וְהוּא מְהַשְׁנֵא עִדָּנַיָּא וְזִמְנַיָּא מְהַעְדֵּה מַלְכִין וּמְהָקֵים מַלְכִין יָהֵב חָכְמְתָא לְחַכִּימִין וּמַנְדְּעָא לְיָדְעֵי בִינָה: דניאל ב כא
16. וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי אִתּוֹ אֵת אָהֳלִיאָב בֶּן אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה דָן וּבְלֵב כָּל חֲכַם לֵב נָתַתִּי חָכְמָה וְעָשׂוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ: שמות לא ו
17. יָדַעְתִּי כִּי כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים הוּא יִהְיֶה לְעוֹלָם עָלָיו אֵין לְהוֹסִיף וּמִמֶּנּוּ אֵין לִגְרֹעַ וְהָאֱלֹהִים עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו: קהלת ג יד
18. הַנָּבִיא אֲשֶׁר אִתּוֹ חֲלוֹם יְסַפֵּר חֲלוֹם וַאֲשֶׁר דְּבָרִי אִתּוֹ יְדַבֵּר דְּבָרִי אֱמֶת מַה לַתֶּבֶן אֶת הַבָּר נְאֻם יְיָ: ירמיהו כג כח
19. וַיַּחֲלֹם עוֹד חֲלוֹם אַחֵר וַיְסַפֵּר אֹתוֹ לְאֶחָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה חָלַמְתִּי חֲלוֹם עוֹד וְהִנֵּה הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד עָשָׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי: בראשית לז ט